

ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ ДІДУСЬ

ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

В.М. Ожерельєва

Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва

Василь Іванович Дідусь...

Один з найбільш авторитетних вчених у галузі внутрішньосортowego добору, видатний селекціонер світового рівня, автор більш як 100 наукових праць. Дослідження В.І. Дідуса у 30-ті роки минулого століття з експериментального і спонтанного мутагенезу ячменю увійшли як класичні у світову науку. В 40-х роках вченим запропоновано метод акумулятивного добору, який увійшов до методики виробництва високоврожайного елітного насіння самозапилених культур. Запропонований ним метод індукування форм озимої пшениці з підвищеною морозостійкістю шляхом тривалого проморожування проростків використовується в вітчизняній селекції сільськогосподарських культур і в наш час.

Василь Іванович Дідусь народився 14 січня 1907 р. в с. Рокитне Рокитнянського району Київської області в родині селян. У 1925 р. закінчив семирічну школу. За роки навчання в школі і ще 2 роки поспіль працював у селянських господарствах, на будівельних роботах і на виробництві Синявського цукрозаводу рідної області. В 1929 р. закінчив середню сільськогосподарську профшколу, де набув фаху агроном-рільник. З вересня 1929 р. і по грудень 1932 р. навчався в Інституті селекції і насіннєзнавства в с. Маслівка Миронівського району на Київщині. Мабуть, ще в Маслівському інституті професор Лев Миколайович Делоне помітив якусь особливу допитливість, ретельність цього селянського хлопця у проведенні кожного дослід. Інакше – чому саме йому запропонував поїхати разом до Харкова. Василь Іванович, пропрацювавши рік в Українському Інституті рослинництва, вступає до аспірантури цієї ж установи і стає

асистентом сектору генетики і селекції. На другому році навчання йому прийшов лист, який перевернув світ юнака. Коли він пізно увечері повернувся до гуртожитку, на столі лежав невеличкий сірий конверт із штампом Академії сільськогосподарських наук. Так і є: листа адресовано йому, аспіранту Українського Інституту рослинництва, В. Дідусю. Посилаючи свого листа академіку Миколі Івановичу Вавилову, він навіть і не сподівався на швидку відповідь не від кого-небудь із співробітників академії, а від самого Вавилова. Хлопець похапцем розірвав конверт.

"Шановний Василю Івановичу!

Сорти ячменю дуже сильно варіюють за довжиною остевих придатків колоскових лусок. Серед звичайних сортів, що є в культурі, мені не відомі, однак, форми, які б розвивали остевидні придатки в спільній ості.

Було б добре отримати від вас фотографію для співставлення.

Віце-президент Академії сільськогосподарських наук М. Вавилов".

Серце радісно калатало. Так, це, мабуть, справжнє відкриття, а не повторення відомого, якщо такий видатний генетик як М.І. Вавилов не знає про нові форми і просить надіслати фотографії. Тема його дисертаційного дослідження «Експериментальне одержання мутацій у ячменя» викликає інтерес генетиків декількох поколінь. А на той час це були тільки перші неспіливі кроки на шляху до вивчення законів мінливості і спадковості. І в 1937 р. В.І. Дідусь вдало захищає свою кандидатську дисертацію.

Поки навчався в аспірантурі, з 1935 р. одночасно займав посаду старшого наукового співробітника групи генетики Харківської державної селекційної станції. А з 1938 р. завідує групою озимої пшениці. На станції працює відомий світові селекціонер Василь Якович Юр'єв. Тож сама доля звела цих людей, безмежно закоханих у стиглий колос, щоб ніколи більше їх не розлучити. Василь Якович радо зустрів прихід В.І. Дідуся:

– Так, молодий чоловіче, чув про вас багато. Лев Миколайович розповідав... Генетикою цікавитеся... Це добре... За нею майбутнє... Ну то що ж, будемо працювати разом, якщо, звичайно, не заперечуєте.

Та де там заперечувати? Молодий співробітник Харківської селекційної станції Василь Дідусь разом зі своїм учителем тепер кожний світанок зустрічав у полі, бо мав переконатися, які зміни сталися на ділянках, як підростають посіви. А потім – досліди в лабораторії. Василь Іванович віддавався дослідженням цілком, забував про відпочинок, шкодував, що ніч забирає стільки дорогоцінних годин. За досягнення в науковій роботі вже у 1939 році його було нагороджено першим орденом «Знак Пошани».

Війна перервала сміливі експерименти, але не змогла зупинити творчої думки молодого селекціонера, загальмувати пошук „свого колоса”. У глибокому тилу, на Челябінській селекційній станції, невеличка група вела не менш напружену битву – битву за хліб. У сорок третьому, після визволення Харківщини від загарбників, В.Я. Юр’єва терміново відкликають на рідну Слобожанщину. Треба було відроджувати станцію. В.І. Дідусь залишається поки на Уралі. Він просто не міг залишити розпочату справу: завершити районування нового сорту. В квітні 1946 р. В.І. Дідусь передає справу заступника директора з наукової частини Челябінської селекційної станції і повертається з дружиною і дітьми на рідну станцію. Так, - вона йому стала рідною. Після повернення з Уралу Василь Іванович більше ніколи її не залишив. На її ділянках колосилися перші сорти, створені ним. Поле приваблювало, притягувало його. Це була його стихія. Пружні стебла привітно кивали йому важким колосом, і по цих кивках читав він їхній родовід і нові ознаки. У важкі хвилини, коли здавала воля і виникали сумніви, Василь Іванович говорив собі: якщо ти справжній селекціонер і хочеш створити високоврожайні стійкі сорти озимої пшениці – терпеливо нагромаджуй досвід, загострюй зір, щоб помічати найменші відхилення в рослинах, зумій виділити в них ледве помітні нові властивості і особливості, всебічно оціни кожний сорт. І тільки кращі з кращих форм пропонуй виробництву. Ним самим і у співавторстві створено дев’ять сортів озимої пшениці: Лютесценс 266, Лютесценс 238, Харківська 4, Zenітка, Харківська 63, Харківська 81, Напівкарлик 3, Харківська 11, Харківська 90. Його Напівкарлик висівався у 80 областях, краях, республіках колишнього Союзу. Напівкарлик 3 давав по 100 центнерів з гектару.

У 1975 р. Василь Іванович захистив докторську дисертацію за сукупністю наукових праць «Результаты работ по мутагенезу у

ячменя, селекції і первичному семеноводству озимої пшениці». Через рік йому було присвоєне вчене звання професора.

Життя постійно виставляло вченому рахунок. Втрата коханої дружини примусила ще більше енергії віддавати улюбленій справі. Він – згусток енергії, людина глибоких роздумів і перевірених висновків. Його міцні засмагли пальці тонко маніпулювали як пінцетом і мікроскопом, так і косою, серпом і вилами. Худорлявий, поюнацькому стрункий, хоч уже сивий, готовий до нових звершень. Найбільше вражали його очі – невеликі, темні, що пильно вглядалися в далечінь. В них відображалась любов до природи, до людей і до життя.

Непомітно спливали роки. Так само, як він зустрічав світанки в полі зі своїм учителем, почали працювати і молоді науковці разом з Василем Івановичем, які ніколи не пішли від нього без підтримки і цінної поради. Серед тих, хто розпочав свою роботу під керівництвом В.І. Дідуся, чимало провідних спеціалістів, керівників кафедр і відділів, науково-дослідних установ. Завдяки В.І. Дідусеві наукова школа академіка В.Я. Юр'єва множилася, розправляла свої крила. І ось уже створена наукова школа самого Василя Івановича. Під його безпосереднім керівництвом підготовлено дев'ять кандидатів сільськогосподарських наук. Серед них такі видатні вчені як М.І. Єльніков, І.А. Панченко, В.С. Аладьїн, І.М. Норик, М.К. Радченко, М.Р. Нікулін, А.О. Балалаєв, М.М. Герасимов, Д.М. Щербина. Всі вони продовжують справу свого учителя, створюють і впроваджують в виробництво все нові й нові сорти польових культур.

Василь Іванович Дідусь...

Академік В.Я. Юр'єв жартома кликав його «молодой человек». На ці слова учителя Василь Іванович з посмішкою відповідав, що не винен в запізненні зі своїм народженням, хоча зістаритись він вже встиг. «Да, годы, они, как воды горной реки. Бегут, а ты вроде бы и не видишь этого бега... Давно ли ты, Василек, пришел к нам, в эту лабораторию! Молодой, чубатый, кудри, что смоль, горячий... Кипел, как самовар! Четверть века пролетело! Взгляни как-нибудь в зеркало на себя. Голова-то вылиняла. Впрочем, кипяток в тебе не остыл». Свідками цього діалогу, який навели у своєму нарисі «Творец золотых колосьев», стали Микола Воробйов і Василь Журавський. Але ці слова В.Я. Юр'єва, сказані ним ще у 1960 р., підтвердять і сучасники В.І. Дідуся. Кожен, хто знав Василя Івановича, пам'ятає, що ще більш як 20 років «кіпів» він для блага рідної установи.

В.І. Дідусь був депутатом Харківської міськради 2, 3, 4, 5 і 6 скликань впродовж 1948-1959 рр. За досягнення в селекції сільськогосподарських культур його нагороджено двома орденами, медалями ВДНГ СРСР.

Взимку 1984 р. науковці Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва понесли тяжку втрату - Василя Івановича не стало. 49 років свого яскравого життя віддав Василь Іванович улюбленій установі і справі, якою жив. Впродовж цих років він займав посади старшого наукового співробітника, завідувача відділом селекції, заступника директора (В.Я. Юр'єва) з наукової роботи, завідувача лабораторії селекції озимої пшениці. На увічнення пам'яті про свого керівника й вчителя колектив лабораторії селекції озимої пшениці створив сильний за якістю зерна сорт озимої м'якої пшениці універсального типу використання. Керівник лабораторії, учень і послідовник В.І. Дідуса, М.І. Єльніков, не вагався довго і дав йому назву «Василина».